

*Петар Бундић, асистент - приправник
Правног факултета у Новом Саду*

МЕРОДАВНО ПРАВО ЗА ОДГОВОРНОСТ ПРОИЗВОЂАЧА И ПРЕДЛОГ РЕГУЛАТИВЕ ЕВРОПСКОГ ПАРЛАМЕНТА И САВЕТА О ЗАКОНУ КОЈИ СЕ ПРИМЕЊУЈЕ НА ВАНУГОВОРНЕ ОБАВЕЗЕ (РИМ II)

***Сажетак:** Овај рад се бави проблемима који се јављају приликом одређивања меродавног права у случајевима одговорности произвођача за своје производе. Реч је о питању које, у новије време, заузима једно од централних места када је у питању сукоба закона у материји деликата. Поменутом проблему је посвећена посебна пажња и у предлогу Регулative Европског парламента и Савета о закону који се примењује на вануговорне обавезе, тексту који би требало да, након дугог низа година напорног рада, коначно доведе до унификације колизионих норми за вануговорне обавезе, у оквиру Европске уније. Једно од основних питања које се наметнуло у процесу формулисања овог предлога је следеће: да ли је неопходно постојање посебне колизионе норми за одговорност произвођача, или посао одређивања меродавног права може адекватно да врши, и у овој материји, опште колизионо правило формулисано у предлогу? Анализа резултата до којих би довела примена закона места наступања директне штете, као основног колизионог решења предвиђеног поменутиим предлогом (став 1. члана 3), и на питање одређивања меродавног права за одговорност произвођача, показује оправданост опредељења предлагача да се*

од општег решења одступи када је у питању ова специфична материја. Наиме, место наступања штете врло често може бити потпуно случајно, тј. указивати на примену права које је у вези слабог интензитета са случајем и странкама. Такође, некада није лако ни утврдити где се то место налази (код случајева погоршања здравственог стања оштећеног, које је изазвано употребом производа). Са друге стране, решење које је у члану 4. предложено за одговорност произвођача (примена права редовног боравишта оштећеног, односно штетника), мада је, у највећем броју случајева, у складу са легитимним очекивањима странака, не води довољно рачуна о потреби да се слабија страна (оштећени) заштити применом оног супстанцијалног права које је за њега повољно.

Кључне речи: *одговорност произвођача, меродавно право, lex loci delicti, производ, штета.*

Питање одређивања меродавног права у случају одговорности произвођача за своје производе, представља данас једно од централних питања у материји сукоба закона код деликата. Ако се може рећи да је интересовање законодаваца и правних писаца за проблеме сукоба закона код деликата, уопштено посматрано, изазвано све чешћом појавом прекограничних случајева у овој материји, захваљујући примени нових технолошких решења на пољу производње, дистрибуције робе, транспорта, комуникација¹, онда је за питање сукоба закона у материји одговорности произвођача посебно оправдано рећи да представља модеран феномен. Ситуације у којима је роба произведена на територији једне државе, ретко прелазила државну границу, данас припадају далекој прошлости. Развој међународне трговине неминовно доводи до случајева у којима, роба произведена на територији једне државе, због неадекватног квалитета или пропуштања да се потрошач упозори на сва њена својства, проузрокује физичку повреду или имовинску штету лицу које се налази на територији друге државе.

Појава тужбених захтева за накнаду штете против произвођача, подразумева и, у наведеним случајевима, питање одређивања меродавног права. Меродавно право би требало да суду и странкама пружи одговоре на многа питања: да ли штетник одговара по основу кривице или је његова одговорност објективна? Које врсте штете подлежу праву на накнаду? Да ли постоји ограничење у погледу износа накнаде? Колики је рок застарелости?

---

¹ O. Kahn-Frund, *Delictual Liability and the Conflict of Laws, Recueil des cours, 1968/II, vol. 124, стр. 9.*

лости потраживања (у системима у којима се ово питање сматра материјалноправним)? Да ли се право на накнаду штете може пренети на друга лица итд?² При томе, под одговорношћу произвођача се подразумева одговорност због штете проузроковане употребом производа који садржи неки недостатак. Штету представља, како оштећење имовине, тако и физичка повреда нанета неком лицу³. Најчешће, питање одговорности ће се поставити због непажње штетника, али може постојати и без обзира на ову околност⁴.

Питање одређивања меродавног права за одговорност произвођача заузима значајно место и у предлогу Регулативе Европског парламента и Савета о закону који се примењује на вануговорне обавезе (у даљем тексту: Предлог), тексту којим би требало да, након дуготрајног и мукотрпног рада, коначно буде извршена унификација колизионих норми у материји вануговорне одговорности, када су у питању земље чланице Европске уније. О значају који аутори овог Предлога поклањају поменутом питању, довољно говори и то што је специјална колизиона норма за одговорност произвођача своје место у структури Предлога нашла одмах након општег правила, садржаног у члану 3. овог текста.

Даље излагање ће обухватити кратак осврт на напоре у оквиру ЕУ, усмерене на стварање јединственог система колизионих норми за материју вануговорне одговорности⁵. Други део рада ће бити посвећен покушају да се да одговор на питање да ли је оправдано установљавање посебне колизионе норме за ово питање, тј. да ли постоји потреба за одступањем од општег колизионог правила за деликте из члана 3. Предлога. На крају, пажња ће бити посвећена анализи колизионе норме која је предвиђена за регулисање конкретног питања, тј. покушају да се сагледају добре и лоше стране понуђеног решења.

---

² За упоредноправни приказ норми о одговорности произвођача у појединим државама, у домаћој литератури види А. Јакшић, С. Стојановић, Одговорност произвођача за недостатке производа, Правни живот бр. 10/2003.

³ Види члан 2. Хашке конвенције о праву које се примењује у случају одговорности произвођача за своје производе (1973).

⁴ Види М. С. Pryles, *Tort and Related Obligations in Private International Law, Recueils des cours*, 1991/II, vol. 227, стр. 114.

⁵ Треба имати у виду да је, када је реч о одговорности произвођача, у земљама ЕУ извршена и хармонизација супстанцијалног права, доношењем Директиве Савета 85/374/ЕЕЦ о одговорности произвођача од 25. јула 1985. године. Такође, Народна скупштина Републике Србије је 14. новембра 2005. године, усвојила Закон о одговорности произвођача ствари са недостатком, чије су одредбе превасходно засноване на решењима из поменуте Директиве.

**Унификација колизионог права у материји
вануговорне одговорности, у оквиру Европске уније**

Рад на унификацији колизионих норми у материји вануговорне одговорности у оквиру ЕУ, који је још увек у току, започет је давне 1967. године, као логична последица утврђивања текста Конвенције о надлежности и признању и извршењу одлука у грађанским и трговинским стварима (Бриселска конвенција), чије је усвајање уследило следеће године⁶. Конвенција, заснована на обавези из члана 293. (некада 220.) Уговора о оснивању ЕЗ, требало је да послужи успостављању заједничког тржишта, кроз олакшавање признања и извршења судских одлука у грађанским и трговинским стварима, донетих од стране судова држава чланица, у споровима који садрже прекогранични елемент. Међутим, творцима конвенције је било јасно да само успостављање јединствених критеријума надлежности судова држава чланица у оваквим споровима, и јединствених услова за признање и извршење судских одлука у другим државама чланицама, не може довести до униформности у одлучивању, нити до предвидљивости исхода спора за странке, ако судови у државама чланицама примењују различите, националне колизионе норме.

С обзиром на поменуте околности, на предлог земаља Бенелукса, током 1967. године је формирана група сачињена од националних експерата шест првобитних држава чланица, са задатком да изради нацрт једне конвенције која би садржала колизионе норме за материју уговорних и вануговорних обавеза. Прелиминарни нацрт Конвенције о закону који се примењује на уговорне и вануговорне обавезе је објављен 6. децембра 1972. године. Међутим, проширење ЕЗ које је уследило 1973. године, уласком Данске, Ирске и Велике Британије у чланство, довело је до потребе да се и представници ових земаља укључе у радну групу. То је неминовно имало за последицу да рад на усвајању текста који би био прихватљив за све државе чланице буде успорен, и, на крају, резултирало тиме да се циљ читавог подухвата дефинише мање амбициозно, тј. да обухвати само усвајање јединствених колизионих норми за материју уговора. Након дугогодишњег рада, у јуну 1980. године, отворен је за потписивање текст Конвенције о закону који се примењује на уговорне обавезе (Римска конвенција)⁷.

---

⁶ Види *W. Posch, International Law of Non-Contractual Obligations in Europe (European International Tort Law*, у књизи: *European Private International Law, ed. B. Von Hoffmann, Nijmegen*, 1998, стр. 88.

⁷ Конвенција је ступила на снагу 1. априла 1991. године.

И поред првобитног неуспеха, идеја о стварању инструмента који би садржао једнообразне колизионе норме за материју деликата и квази-деликата није напуштена. Напори у овом правцу су поново интензивирани током деведесетих година двадесетог века, након што је, 1993. године, на снагу ступио Мастрихтски споразум (Уговор о оснивању Европске уније). Овај споразум је питања правосудне сарадње у грађанским стварима сврстао у тзв. трећи стуб Европске уније, односно у сферу сарадње у области правосуђа и унутрашњих послова. У овом периоду, тачније током 1998. године, Комисија ЕЗ је финансирала пројекат *GROTIUS*, спроведен од стране Европске групе за Међународно приватно право, који је резултирао настанком нацрта Европске конвенције о закону који се примењује на вануговорне обавезе. До новог преокрета долази 1999. године, када је на снагу ступио Споразум из Амстердама. Овим споразумом је измењен Уговор о оснивању ЕЗ, и то, између осталог, тако да је правосудна сарадња у грађанским стварима премештена из трећег у први стуб ЕУ (стуб Европских заједница), што је омогућило да ова област буде регулисана и регулативама, тј. непосредно обавезујућим, општим актима органа ЕЗ. После прелиминарног нацрта, објављеног 3. маја 2002. године, Комисија је, у јулу следеће године усвојила предлог Регулативе Европског парламента и Савета о закону који се примењује на вануговорне обавезе (тзв. регулативу Рим II)⁸.

Када је у питању материја одговорности произвођача за своје производе, у државама чланицама Европске уније, извршена је и хармонизација супстанцијалних норми које регулишу ово питање. То је учињено путем Директиве о одговорности произвођача за производе из 1985. године. Међутим, и поред супстанцијалне хармонизације, потреба за постојањем колизионих норми у овој области је још увек присутна, с обзиром да разлике између националних права држава чланица која регулишу ово питање и даље постоје⁹.

Такође, у оквиру једног круга држава чланица је већ извршена и колизиона унификација у овој области. То су оне државе чланице које су уговорнице Хашке конвенције о закону који се примењује у случају од-

⁸ *COM (2003) 427 FINAL; 2003/0168 (COD)*.

⁹ Директива се односи само на уједначавање норми које се тичу објективне одговорности произвођача, док се националне норме које се тичу одговорности по основу кривице остављене по страни. Државама чланицама се, поред тога, оставља могућност да у своје законодавство унесу решења која могу варирати од државе до државе, а која се тичу, на пример: објективног рока застарелости потраживања (члан 11), могућност проширења одговорности произвођача и на производе који нису наведени у члану 2. Директиве (члан 15), могућност прописивања горњег лимита накнаде штете која може бити досуђена у случају смрти или телесне повреде (члан 16) итд.

говорности произвођача за своје производе од 1973. године. Међутим, чињеница да је ову конвенцију ратификовао мали број држава чланица ЕУ¹⁰, очигледно је определио Комисију да у свом предлогу предвиди и посебну колизиону норму за одговорност произвођача. Осим тога, судбина ове конвенције, макар када је у питању њена примена у односима између чланица ЕУ, у овом тренутку је далеко од извесне. Наиме, предлог Комисије, у члану 25, садржи решење према којем међународне конвенције на снази у државама уговорницама у време усвајања Регулative, настављају да се примењују, у случају да регулишу исту материју. Међутим, текст који је усвојио Европски парламент у јулу 2005. године предвиђа да Регулative дерогира, у односима између држава чланица ЕУ, све остале инструменте који регулишу исту материју, осим оних инструмената који су изричито набројани у посебном анексу. Да ли ће то бити случај са Хашком конвенцијом, остаје да се види.

***Да ли је неопходна посебна колизионa норма
за одговорност произвођача?***

Опште правило за одређивање меродавног права за деликте, садржано је у члану 3. Предлога. Реч је о решењу које, с једне стране, води рачуна о правној традицији свих држава чланица, а са друге, покушава да рефлектује савремене тенденције у материји сукоба закона, када је реч о деликтима. Наиме, као примарна тачка везивања, у члану 3, користи се *lex loci delicti* у једном од својих модалитета. Решење, конкретно, упућује на примену закона места у којем је наступила директна штета за оштећеног. Како се то изричито наводи у ставу 1. члана 3. Предлога, место у којем је штетник предузео своју радњу, као ни место наступања индиректне штете, нису релевантни за одређивање меродавног права. У националним правима свих европских држава, проблем одређивања меродавног права код деликата решава се употребом принципа *lex loci delicti*, уз разлике у погледу квалификације појма места деликта. Може се рећи, за разлику од ранијег стања, да у новијим законодавним решењима доминира схватање места деликта као места наступања штетне последице¹¹. У доктрини се овакво решење оправдава схватањем права грђанскоправних деликата као скупа правила усмерених, првенствено, на то да омогуће оштећеном да буде

---

¹⁰ Према стању од 28. фебруара 2005. године, конвенција је на снази у следећим чланицама ЕУ: Финској, Француској, Луксембургу, Холандији, Италији и Шпанији.

¹¹ Такав је случај са италијанским и енглеским законодавством у овој области. Закони који регулишу ово питање су, у овим државама, усвојени 1995. године.

обештећен за штету коју је претрпео према стандардима средине у којој је штета настала, а не на кажњавање штетника за извршени деликт¹².

Ставови 2. и 3. члана 3. овог Предлога пружају могућност одступања од примарног решења и, на тај начин, ублажавају механичко дејство принципа *lex loci delicti*, тј. омогућавају примену права које је у ближој вези са случајем и странкама, у односу на право на чију примену је упутила примарна тачка везивања. Став 2. конституише изузетак који се тиче заједничког редовног боравишта штетника и оштећеног, док, са друге стране, став 3. има општи карактер – одступа се од примене права меродавног на основу става 1. члана 3. ако је, на основу свих околности случаја, јасно да је вануговорна обавеза у очигледно ближој вези са другом државом. При томе, посебно се истиче да се „очигледно ближа повезаност” са другом државом може манифестовати кроз постојање ранијег односа између странака, као што је уговор који је тесно повезан са деликтом. Ово решење може бити нарочито значајно за случајеве који се односе на одговорност произвођача, у ситуацији када је оштећени, на основу уговора, прибавио производ директно од произвођача. Одредба става 3. тада би пружала могућност да се право меродавно за уговор примени и на однос настао проузроковањем штете за оштећеног. Међутим, ситуације у којима је између произвођача и оштећеног претходно закључен уговор, ипак су ретке у пракси¹³.

Опште правило из члана 3. Предлога се заснива на покушају да се интереси странака заштите на тај начин што се, усвајањем претпоставке меродавности права места наступања штетне последице, инсистира на предвидивости меродавног права и заштити правне сигурности, али се, исто тако, уводи и доза флексибилности у поступак одређивања меродавног права, предвиђањем могућности одступања од претпоставке, у случајевима у којима је примена неког другог права правичније и прикладније решење. У основи, ради се о савременом приступу проблему одређивања меродавног права код деликата, који је добро познат и прихваћен, како у доктрини, тако и у законодавним решењима појединих европских држава¹⁴. Питање, међутим, које се овде поставља је следеће: да ли је ово оп-

¹² Види *P. Kaye, Private International Law of Tort and Product Liability (Jurisdiction, Applicable Law and Extraterritorial Protective Measures)*, Aldershot, 1991, стр. 81.

¹³ *T.K. Graziano, The Law Applicable to Product Liability: The Present State of the Law in Europe and Current Proposal for Reform, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 54, April 2005*, стр. 480.

¹⁴ Види, нпр., Савезни закон о Међународном приватном праву Аустрије (1978; члан 48), Закон о Међународном приватном праву и међународном грађанском поступку Турске (1982; члан 25), Закон о Међународном приватном праву Велике Британије (1995; члан 12), Закон о Међународном приватном праву Естоније (2002; члан 53). Исти приступ пре-

ште правило подобно за примену када је реч о специфичној материји одговорности произвођача за своје производе? Другим речима, постоји ли уопште потреба за специјалном колизионом нормом за наведено питање? Јасно је да није целисходно оптерећивати текст прописа посебним колизионим нормама за поједина питања, ако је опште правило подобно да, у сваком конкретном случају (или барем у најчешћим, типичним ситуацијама) доведе до задовољавајућих резултата. У прилог схватању да питање одговорности произвођача за своје производе захтева посебно колизионо регулисање, могу се навести три значајна аргумента.

Први аргумент се тиче опште подобности примене колизионог принципа *lex loci delicti* код одређивања меродавног права за деликте, а нарочито када је реч о одговорности произвођача. Ослањање на закон места деликта представља традиционално решење које се користи у националним законодавствима свих држава чланица ЕУ¹⁵. Ово је, вероватно, и један од разлога који је определио Комисију да у ставу 1. члана 3. Предлога усвоји овај принцип (у варијанти места наступања штете), као опште колизионо правило. Међутим, употреба класичног принципа приликом одређивања меродавног права за деликте, носи са собом значајне недостатке, због чега је и у доктрини тако често критикована.

Један од главних аргумената који користе критичари класичног принципа, тиче се неодређености самог појма места деликта. Наиме, није јасно где се налази место деликта, ако је штетник предузео своју радњу на територији једне државе, а штетна последица је наступила на територији неке друге државе. Дислокација штетникове радње и штетне последице, када је о одговорности произвођача реч, није изузетак већ правило. Ситуација у којој је производ који садржи недостатак произведен у држави А, прибављен од стране оштећеног у држави Б, конзумиран у држави В, а изазвао нарушавање здравља оштећеног у држави Г, нису тешко замисливе у пракси. Наравно, случајеви у којима овакви „мултилокални“ деликти, како се понекад називају¹⁶, подразумевају контакт производа са само две државе, су најчешћи. Наведени проблем ставља законодавца или суд пред избор: одредити се за схватање места деликта као места предузимања штетникове радње, или као места у којем је наступила штетна последица. Избор између ових алтернатива, међутим, не значи и крај проблемима.

поручује и Институт за међународно право, у својој Резолуцији о деликтној одговорности у Међународном приватном праву (1969), а следи га и предлог Европске конвенције о закону који се примењује на уговорне и вануговорне обавезе од 1972. године (члан 10).

¹⁵ Види извештај Комисије уз Предлог, стр. 5.

¹⁶ Т. К. Graziano, *op.cit.*, стр. 476.

Наиме, ако се под местом деликта подразумева место деловања штетника (у овом случају произвођача), избор меродавног права неће бити лак задатак. Како одредити место предузимања штетне радње ако је, на пример, компонента производа који садржи недостатак произведена у једној држави, склапање делова у целину у другој, а недостатак на делу финалног производа је резултат манљивог дизајна који је осмишљен у трећој држави? Ако је штета проузрокована пропуштањем произвођача да адекватно упозори кориснике производа на његова штетна својства, да ли је то пропуштање извршено у држави у којој је производ пакован, или у држави у којој је производ продат крајњим корисницима, без адекватног упозорења?

Чак и када не би постојале тешкоће са утврђивањем места деловања штетника, примена закона места у којем је производ произведен, била би проблематична из још једног разлога. Усвајање овакве тачке везивања би омогућило произвођачима да избегну одговорност за штету проузроковану неадекватним својствима производа, кроз концентрисање производње у земљама чије законодавство предвиђа ниске стандарде одговорности произвођача.

Очигледно свесна недостатака овакве квалификације појма места деликта, Комисија се, у ставу 1. члана 3. Предлога, определила за другу варијанту – за вануговорну одговорност је меродавно право места у којем је наступила директна штета за оштећеног. Међутим, када је реч о материји одговорности произвођача, ни ово решење није мање проблематично. Истина, место наступања штетне последице, када је реч о поменутих случајевима, лакше се утврђује него када је у питању место деловања штетника (произвођача). Али, то није случај у свакој ситуацији. На пример, тешкоће могу настати у случајевима сличним оном који наводи енглески аутор Парк (*Park*) – Енглец који се налази у туристичкој посети Италији се отрује поквареном храном, али погоршање здравственог стања осети тек након што је наставио своје путовање, у Француској, да би се тешко разболео тек након повратка кући, у Лондон¹⁷. Остављајући по страни овакве проблеме, главна примедба месту наступања штете као тачки везивања, ипак се односи на чињеницу да ће она често доводити, не само у овој специфичној материји, до примене права које је у врло слабој вези са случајем или странкама. Веома чести се може чути примедба да је место наступања штете потпуно случајно. У коментару који је на првобитни нацрт Предлога упутила Хамбуршка група за Међународно приватно право, наводи се хипотетички пример европског туристе који купи, у својој земљи, флашу

¹⁷ W.W. Park, *International Products Liability Litigation: Choosing the Applicable Law*, *International Lawyer*, Vol. 12, No. 4/1978, стр. 851.

пића, да би она експлодирала, наневши му повреде, тек по слетању авиона у Индонезију¹⁸ Примену права Индонезије, у овом случају, не би очекивала ни једна од странака. Овај аргумент који се тиче механичког деловања поменуте тачке везивања, сам по себи је довољан за одбацивање решења из става 1. члана 3. Предлога, када је реч о одређивању меродавног права за одговорност произвођача.

У прилог става да примена општег правила из члана 3. ипак може дати одговарајуће резултате, односно да није потребна посебна колизиона норма за одговорност произвођача, могла би се навести чињеница постојања ставова 2. и 3. поменутог члана. Наиме, сваки пут када примена примарне тачке везивања не би водила до права које је у стварној вези са странкама или случајем, суд би могао применити одредбе које предвиђају одступање од претпостављеног везивања. Став 2. успоставља изузетак за који би се могло рећи да је широко распрострањен у европским законодавствима и пракси. Реч је о случајевима у којима штетник и оштећени имају редовно боравиште у истој држави, када ће се на расправљање њиховог међусобног односа применити право те државе¹⁹. Чак и у оним земљама у чијем законодавству није експлицитно предвиђен изузетак заједничког редовног боравишта, сматра се да је ова чињеница довољна да укаже на ближу везу случаја са неким другим правом. Такво је схватање прихваћено у аустријској судској пракси²⁰.

Став 3. поменутог члана садржи одредбу којом се, на општи начин, судовима даје могућност одступања од примарне тачке везивања из става 1. Реч је о клаузули одступања која омогућава примену права у очигледно ближејој вези са вануговорном обавезом. То је одредба која би се могла користити сваки пут када, у конкретном случају, примена закона места наступања штете на одговорност произвођача, не би била оправдана. Међутим, аргумент да се применом клаузуле одступања може кориговати неадекватност примарног колизионог решења из става 1. члана 3, представља управо и један од најважнијих аргумената против примене општег правила на материју одговорности произвођача. Наиме, сваки пут када право државе у којој је наступила штета не би било у стварној вези са чињеницама случаја или странкама, морало би се посегнути за применом одредбе става 3. овог члана. То би ову одредбу, намењену само изузетној примени, мог-

---

¹⁸ *Hamburg Group for Private International Law, Comments on the European Commission's Draft Proposal for a Council Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations, RabelsZ Bd. 67/2003*, стр. 16.

¹⁹ Види Закон о реформи италијанског система Међународног приватног права (1995; члан 62. став 2), Грађански законик Португалије (1966; члан 45. став 3), Савезни закон о Међународном приватном праву Швајцарске (1987; члан 133. став 1).

²⁰ Види *W. Posch, op. cit.*, стр. 89

ло претворити у основно правило, макар када је реч о одговорности произвођача. Примена принципа најближе везе, као фактички примарног решења за одређивање меродавног права, угрозила би интересе правне сигурности и онемогућила предвидивост меродавног права за странке, с обзиром на недостатак јасних критеријума на којима би судови заснивали избор меродавног права.

На крају, а у вези са претходно реченим, решење из члана 3. Предлога није у складу ни са легитимним очекивањима странака. У одређеном смислу, поменуто решење је повољније за оштећеног, с обзиром да он може разумно очекивати да ће бити обештећен у складу са прописима места у којем му је и проузрокована штета. Ова констатација је, међутим, тачна само ако се оштећени налази у одговарајућој вези са друштвеном средином у месту наступања штете (на пример – има редовно боравиште или пребивалиште у дотичној држави), али не и у случајевима када се у том месту налази потпуно случајно. Са друге стране, произвођач би могао разумно очекивати да се његова одговорност процењује према правилима која важе на тржиштима на којима се његова роба дистрибуира. Ако би се роба нашла на одређеном тржишту без његовог знања, или без његовог пристанка, у случају штете проузроковане потрошачима или трећим лицима употребом ових производа, тачка везивања усвојена у ставу 1. члана 3. могла би довести до примене права чију примену произвођач ни на који начин није могао предвидети.

Ако се имају у виду тешкоће које би примена општег правила из члана 3. Предлога проузроковала у специфичној материји одговорности произвођача, јасно је опредељење предлагача да ово питање регулише посебном колизионом нормом. У наредном делу овога рада, више пажње ће бити посвећено управо овом решењу.

Колизиона норма за одговорност произвођача (члан 4)

Формулисање колизионе норме за ово питање представља сложен задатак. Наиме, законодавцу стоји на располагању више тачака везивања између којих може да изврши избор. То су, на пример, место производње, место седишта произвођача, место у којем је производ стављен у промет, редовно боравиште (пребивалиште) оштећеног, место наступања штете. При томе, формулисање колизионе норме увек зависи од циљева који се имају у виду током овог процеса. Опредељење за колизиону норму са једном тачком везивања доприноси поједнастављењу процеса одређивања меродавног права. Тиме се олакшава посао суда пред којим се јавља ово питање, а странке могу, релативно лако, одредити конкретне одредбе које регулишу њихова права и обавезе. Како се често истиче у доктрини, на

овај начин се странке подстичу на закључење поравнања, будући да им извесност у погледу меродавног права омогућава да јасно сагледају своју позицију и пре окончања судског поступка. Са друге стране, дозвољавајући могућност да се меродавно право утврди на основу контакта само једног елемента правног односа са одговарајућим правним системом, законодавац оставља отворена врата за случајеве у којима ће бити примењено право једне државе, мада се сви остали елементи односа везују за другу државу. Оваква могућност се спречава комбиновањем више тачака везивања. У таквим случајевима, примењује се право оног суверенитета на кога заједнички укаже више тачака везивања. Тиме се спречава да веза између правног односа и суверенитета чије се право примењује буде случајна.

Овај последњи приступ је примењен у Хашкој конвенцији о закону који се примењује у случајевима одговорности произвођача за своје производе, од 1973. године²¹. Наиме, творци ове конвенције су се определили за две тачке везивања као основне, али ниједна од њих не може бити одлучујућа за одређивање меродавног права, без указивања и помоћних тачака везивања на исто право. Тако члан 4. предвиђа да је за одговорност произвођача меродавно право државе у којој је наступила штета, али само уколико је та држава такође, алтернативно, и држава редовног боравишта оштећеног, држава у којој се налази главно место пословања произвођача²² или држава на чијој територији је оштећени купио производ. Међутим, неће се применити право наведено у члану 4, већ закон државе редовног боравишта оштећеног лица, ако је та држава, уједно, и држава главног места пословања произвођача или држава на чијој територији је оштећено лице купило производ (члан 5.). Према члану 6. конвенције, ако се до меродавног права не може доћи на основу одредаба претходно поменутих чланова, оштећеном лицу се даје могућност да бира између примене закона државе главног места пословања штетника, и закона државе на чијој територији је штета наступила. За одређивање меродавног права битна је и примена члана 7. Поменута одредба је у конвенцију унета са циљем заштите произвођача, будући да спречава примену закона места наступања штете и закона места редовног боравишта оштећеног, ако штетник докаже да се разумно није могло предвидети да ће његови производи бити пуштени у продају у односној држави. Сложеност колизионог решења из конвенције, представља најчешћи разлог за критику напора њених твораца, а вероватно је и разлог тога што конвенција није доживела значајнији успех.

---

²¹ Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори бр. 8/1977.

²² У службеном преводу на српски језик, израз *principal place of business* је означен као главно пословно седиште, што битно одступа од значења тачке везивања употребљене у тексту конвенције.

Посматрано у односу на Хашку конвенцију, творци Предлога су, по свему судећи, изабрали другачији пут решавања проблема. Члан 4. се ослања на једну тачку везивања која се јавља у два различита вида. Поменута одредба гласи:

Не искључујући примену ставова 2. и 3. члана 3, на вануговорну обавезу која проистекне из штете или ризика наступања штете изазване производом који садржи недостатак, примениће се право државе у којој редовно боравиште има лице које је претрпело штету, осим ако лице чија је одговорност у питању не успе да докаже да се производ нашао на тржишту те државе без његовог пристанка, када ће меродавно бити право оне државе у којој редовно боравиште има лице чија је одговорност у питању.

Појмови производа и производа са недостатком се утврђују у складу са Директивом 85/374 о одговорности произвођача²³.

Идеја коришћења редовног боравишта странака као тачке везивања у материји деликата није сасвим нова у правној доктрини. Занимљиво теоријско објашњење оваквог решења даје енглески аутор Кеј (*Kaye*). Према схватању овог аутора, деликти представљају само правни израз стандарда понашања које једна заједница поставља својим члановима, и које они морају поштовати. Ова правила понашања се односе на одређену заједницу, тј. на њене чланове, а не на неку територију, те би требало да везују појединца без обзира где се он налазио приликом извршења деликта²⁴. Практично, ово би значило да и штетник и оштећени, слично правилу које је општеприхваћено у материји статуса, са собом „носе” право свог редовног боравишта, без обзира где се налазе.

Оно што се не може оспорити решењу из члана 4. Предлога, јесте његова једноставност. У питању је норма која неће стварати веће проблеме судовима приликом одређивања меродавног права. Једноставност решења значи и да странке могу, релативно једноставно, да утврде које ће право бити меродавно, односно да, на тај начин, сазнају своју позицију у евентуалном спору.

Такође, творци овог Предлога, према извештају Комисије који је уз њега приложен, сматрају да решење из члана 4. доприноси остваривању још једног циља – стварање разумне равнотеже заштите интереса странака, односно легитимних очекивања штетника и оштећеног. Разумно је очекивање оштећеног да буде обештећен према правилима свога друштвеног окружења, нарочито ако је у месту свог редовног боравишта и пребавио производ, што је и најчешћи случај. Са друге стране, решење у

²³ Види извештај Комисије уз Предлог, стр. 13.

²⁴ *P. Kaye, op. cit.*, стр. 102.

погледу одређивања меродавног права је предвидиво и за произвођача који контролише своју продајну мрежу²⁵. Право редовног боравишта оштећеног ће се примењивати без обзира да ли је он прибавио производ на територији државе редовног боравишта или у иностранству, али само, у оба случаја, под условом да је производ стављен на тржиште државе редовног боравишта оштећеног уз пристанак штетника. У супротном, тј. у случају када је оштећеном проузрокована штета употребом производа који се није налазио на тржишту његовог редовног боравишта уз пристанак произвођача, примениће се право редовног боравишта произвођача. На први поглед, чини се да супсидијарно решење фаворизује штетника, с обзиром да се предвиђа примена права његовог редовног боравишта, што је, како се у доктрини наводи, решење без преседана у законодавству европских држава које имају колизионе норме за одговорност произвођача²⁶. Међутим, чини се да предлагач, барем када је у питању супсидијерна тачка везивања није имао много избора. Наиме, једино решење које је фигурирало као алтернатива примени закона редовног боравишта произвођача, било је примена закона места наступања штете²⁷, о чијим је многобројним слабостима већ било речи.

Када се говори о решењу из члана 4. Предлога, потребно је истаћи да је Комисија имала на располагању и коментаре који су на првобитни нацрт Предлога, од 3. маја 2002. године, упутили разна струковна удружења и појединци. Међу решењима која се се нудила Комисији, нарочито су интересантна она која подразумевају везивање деликта за државу на чијем тржишту је стављен у промет проблематични производ. Тако је, на пример, Хамбуршка група за Међународно приватно право предлагала да се као тачка везивања усвоји место комерцијализације предметног производа²⁸. При томе, под местом комерцијализације се подразумева место у којем је производ продат или на други начин стављен на располагање крајњем кориснику први пут. Слично решење нуди и швајцарски аутор Грациано (*Graziano*), који предлаже примену права државе у којој је производ стављен у промет, тј. прибављен од стране оштећеног²⁹. Предност ових тачака везивања је у њиховој објективности, односно неутралности у односу на странке. Исто тако, чини се да обе странке могу разумно очекивати примену права на које оне упућују. Међутим, њихов значајан недостатак се јавља у ситуацијама продаје половних производа. Наиме, ако се као тачка везивања усвоји место прибављања производа од стране оште-

---

²⁵ Види извештај Комисије уз Предлог, стр. 14.

²⁶ *T. K. Graziano, op. cit.*, стр. 485.

²⁷ Види извештај Комисије уз Предлог, стр. 15.

²⁸ *Hamburg Group for Private International Law, op. cit.*, стр. 16.

²⁹ *T. K. Graziano, op. cit.*, стр. 481.

ћеног, ово место је потпуно непредвидиво за произвођача, када се ради о продаји његове половне робе од стране крајњег корисника. Са друге стране, коришћење места комерцијализације (места у којем је производ први пут стављен у комерцијални ланац) као тачке везивања, може водити до тога да је за лице које купује коришћен производ веома тешко да предвиди где је производ комерцијализован. Такође, обе су ове тачке везивања проблематичне када је реч о случајевима у којима се, у својству оштећеног, јавља тзв. треће лице, тј. лице које није прибавило производ. Јасно је да би, у оваквим случајевима, примена како права места прибављања производа, тако и права места његовог првобитног стављања у промет, била потпуно неправична у односу на оштећеног.

Текст одредбе која је понуђена као решење за одређивање меродавног права у материји одговорности произвођача, како је то више пута истакнуто од стране самог предлагача, иде за тим да се обезбеди равномерна заштита интереса штетника и оштећеног. Очигледно је, међутим, да се под тиме подразумева стварање неутралне колизионе норме, односно норме којом ће бити постигнуто оно што се назива колизионом правичношћу, без сагледавања садржине супстанцијалних права која конкуришу за примену. Реч је о традиционалном приступу проблему сукоба закона, приступу који један аутор назива „избором јуридикције” (*Jurisdiction – Selection*)³⁰, којим се обезбеђује избор меродавног права, без обзира на супстанцијални резултат. Са тог аспекта посматрано, циљ је остварен, и мало се тога може приговорити поменутом решењу. Међутим, управо је начелни приступ предлагача проблему чињеница која оставља простор критици овог предлога.

Тешко је оспорити тврдњу да би, у овој материји, циљ правног правила требало да буде заштита оштећеног. Не само да је оштећени у лошијој позицији у односу на штетника већ на основу саме чињенице да је претрпео штету, већ се, по правилу, у својству оштећеног јављају потрошачи. Овде је реч о лицима која су, посматрано са аспекта економске моћи, у значајно подређеном положају у односу на произвођача. Решење садржано у Предлогу не води довољно рачуна о овој околности. Наиме, извесна предност за оштећеног се јавља у колизионој сфери, тј. у могућности примене права његовог редовног боравишта, за које се претпоставља да је добро познато овој странци. Међутим, ова се предност брзо претвара у хендикеп, под условом да право редовног боравишта оштећеног предвиђа ниске стандарде одговорности произвођача (на пример – предвиђа

³⁰ Види S. Symeonides, *Tort Conflicts and Rome II: A View from Across*, *Festschrift für Erik Jayme*, Band I, 2004, München.

лимит износа накнаде штете и сл.). Према томе, заштита у колизиционој сфери не значи много уколико примена права редовног боравишта не води задовољавајућем супстанцијалном резултату.

Једна од могућности за поправљање положаја оштећеног, јесте и да се овом лицу да могућност избора меродавног права. Ово би подразумевало само могућност избора између два права – права места редовног боравишта оштећеног, на чијем тржишту се штетников производ налази уз његов пристанак, и права места редовног боравишта штетника (произвођача). Могућност избора меродавног права од стране оштећеног је решење које је добро познато законодавствима појединих европских држава³¹. Најзначајнији приговор који се ставља могућности да оштећени изабере примену за себе повољнијег права, тиче се наводно неповољнијег положаја у који се тиме стављају произвођачи са редовним боравиштем у иностранству. Истиче се да су, у односу на произвођаче који имају редовно боравиште на територији државе у којој је производ стављен у промет, и који су подређени само правилима о одговорности која важе у тој држави, страни произвођачи у лошијем положају јер се њихова одговорност, у зависности од воље оштећеног, може ценити на основу два или чак више права³². На тај начин се ремете односи конкуренције на једном тржишту.

Овај аргумент сигурно има своју вредност у случајевима у којима се оштећеном даје могућност да изабере између права од којих ни једно није право редовног боравишта произвођача. Тада је он у позицији да се његова одговорност процењује према два различита страна права, за разлику од домаћег произвођача на чију се одговорност примењује искључиво домаће право. Међутим, снага овог аргумента слаби у случају када је једно од права чију примену може изабрати оштећени, право редовног боравишта произвођача. Управо би ово био случај са одредбом члана 4. Предлога, уколико би се унела измена која даје оштећеном право избора. Чини се логичним инсистирање да на одговорност произвођача, поред права места редовног боравишта оштећеног, у којем се производи продају уз пристанак произвођача, може бити примењено и његово (домаће) право, тј. право редовног боравишта произвођача. Ако је већ реч о праву са чијом применом произвођач свакако мора рачунати када производе продаје на домаћем тржишту, нема разлога да не урачуна у трошкове свог пословања ризик примене домаћих норми о одговорности и у случајевима извоза робе

---

³¹ Види, на пример, одговарајућа законска решења у правима Италије, Румуније, Немачке, Швајцарске. Такође, исти приступ је усвојен и у нашем Закону о решавању сукоба закона са прописима других земаља (1982), у члану 28, додуше као опште правило за ван-уговорну одговорност за штету, и у случајевима када долази до дислокације радње и последице деликта. Слично решење се примењује и у немачком праву.

³² *T.K. Graziano, op. cit.*, стр. 480.

на друга тржишта. Тиме би се произвођачи подстакли на очување истог нивоа квалитета робе, без обзира што се она извози на тржишта држава чије право предвиђа ниске стандарде одговорности произвођача. Са друге стране, спречила би се појава случајева у којима оштећени не добија адекватну накнаду за штету која му је причињена, само због тога што има редовно боравиште у оваквој држави.

* * *

Дуготрајан рад на унификацији колизионих норми за деликте и квази-деликте у оквиру ЕУ, започет још 1967. године, требало би да, у скорој будућности, резултира усвајањем Регулative о закону који се примењује на вануговорне обавезе. Мада је још увек неизвесно када ће Регулатива бити донета, и како ће она изгледати у коначној верзији, предлог који је сачинила Комисија представља добру основу за расправу о могућим решењима. Поред колизионих норми за друге врсте деликата, овај текст садржи и норму која треба да служи одређивању меродавног права за одговорност произвођача. У вези са колизионим решењем за ову, врло специфичну област, могуће је извести следеће закључке: иако је у оквиру ЕУ извршено уједначавање права држава чланица у овој материји, кроз доношење Директиве 85/374 о одговорности произвођача, постојање колизионе норме за ово питање је још увек неопходно, будући да је Директивом извршена само делимична хармонизација националних права чланица Уније. Одлука предлагача да предвиди специјалну колизиону норму за одговорност произвођача је, без сваке сумње, оправдана. Наиме, примена општег решења из члана 3. Предлога, тј. примена права места наступања штете, може у овој материји довести до тога да за одговорност произвођача буде меродавно право чија је примена резултат пуке случајности. Са друге стране, норма која регулише ово питање, а која предвиђа примену права места редовног боравишта оштећеног (под условом да се производ налази на тржишту те државе уз пристанак произвођача), односно примену права места редовног боравишта произвођача (под условом да произвођач није дао овај пристанак), мада у складу са легитимним очекивањима странака, не штити довољно интересе слабије стране у супстанцијалној сфери. Боља заштита оштећеног би се могла постићи кроз пружање могућности овом лицу да бира између примене два наведена права. Реч је о решењу које има своје упориште у националним законодавствима одређеног броја европских држава и које би, без довођења штетника у знатно лошији положај, могло пружити заштиту и оним оштећенима који имају редовно боравиште у државама чији прописи предвиђају ниске стандарде одговорности произвођача.

*Petar Đundić, Assistant
Novi Sad Faculty of Law*

The Law Applicable to Product Liability and Proposal of a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Non - Contractual Obligations (Rome II)

Abstract

This article is focused on the process of determining the law applicable to producer's liability and problems that can arise in relation with it. This is, at this moment, one of the most controversial and most important issues in the field of choice of law for torts or delicts. In July 2003, the European Commission published a proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non – contractual liability. This document also pays substantial attention to the issue of selecting the law which is to govern product liability. One of the questions that was posed before the Commission was: is it necessary that the special choice of law rule for product liability is included in the Regulation, or the sound results can also be achieved by application of general rule? The general choice of law rule (application of the law of the country in which the damage arises), stated in Article 3, could lead to fortuitous results in these kinds of cases, i.e. to the application of the law which doesn't have any real connection with parties or with the facts of the case. Furthermore, in product liability cases sometimes is hard to ascertain the place where the damage arises (this is especially the case with the damage inflicted to one's health, when the damage doesn't manifest itself immediately). Therefore, the decision to include the special choice of law rule for product liability was without doubt, the correct one. On the other hand, special choice of law rule for product liability (Article 4), which provides for application of the law of the country in which the person sustaining the damage (or in some cases the producer) has its habitual residence, although in accordance with legitimate expectations of both parties, fails to achieve the goal of protecting the interest of the party sustaining the damage, if this party has its habitual residence in the country with low standards of consumer's liability.